

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת במדבר כתובות טז. - כ:

טז. הא ליכא עדים בעל מהימן.

וכ' הרמב"ם [בפס"ו מהל' אישות הכ"ה] דאם היה הבעל קיים, יש לה להשביעו שבועת התורה, שהרי הודה במקצת הטענה. והראב"ד השיגו וז"ל, שבועת התורה אין כאן, שהרי כפירת שעבוד קרקעות היא. ותירץ הרה"מ, שכיון שהגאונים תקנו שתגבה הכתובה מן המטלטלין, חזרה כתובה שאינה כפירת שעבוד קרקעות בלבד. וכ' המל"מ דקושית הראב"ד היא, משום שדעתו כדעת הר"ף וסייעתו דבהודאת כל שטר אינו נשבע מה"ט דאין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות, ואפילו שיהא דינו לגבות ממטלטלין, כיון שיש בו שעבוד קרקעות נמי, פטור, אבל מדברי הרמב"ם [בפ"ד מהל' טוען ונטען ה"ד] נראה דלא פטר בכל שטר מה"ט, אלא משום שאינו יכול לכפור בו, ולשיטתו אזדא קושית הראב"ד, אלא דקשיא ליה דה"נ אינו יכול לכפור בו. [ועיין בחי' רבינו חיים הלוי מש"כ בזה].

והרא"ש [סי' א'] כ' דלא בעי שבועה דאורייתא ולא חשבינן ליה כמודה במקצת, משום דהו"ל כהודאת שעבוד קרקעות, [ולא כ' כהראב"ד שכפירת שעבוד קרקעות היא, אלא שהמנה שמודה בו הוא הודאת שעבוד קרקעות], דכתובה שעבוד קרקע היא, ואפי' לבתר דתקינן דכתובה גובה ממטלטלי, לפי שאינו יכול לומר פרעתי וכו', הלכך האי מנה דמודה ביה הו"ל הילך, כיון שאין לו טענה ליפטר הימנו, ואאידיך מנה הו"ל כופר הכל ופטור משבועה. והגרע"א בתוספותיו למתני' כ' דבעל התרומות [שער ז' ח"ב סי' כ"ז] כ' בשם י"מ דהכא ליכא שבועה דאורייתא, דלא הוה הודאה ממין הטענה ונטענו חטים והודה לו בשעורים דמי, וצ"ע. [ועיין בתפארת ירושלים מש"כ לבאר בזה].

טז. אבל הכא בברי וברי לא.

וכ' הרא"ש [סי' א'] דאלמנה נמי חשבינן טענת היתומים ברי, כיון דטענינן ליתמי כל מה דמצי אבוהון למיטען. ועיין בקוב"ש [ח"ב סי' ה' אות ב'], שכ' דכשאין הבע"ד לפנינו, אנו טעינן ליה דילמא אם היה לפנינו היה טוען ברי, וספק ברי אינו כטוען שמא, דשמא בודאי אינו ברי, וזהו הטעם למש"כ הרא"ש דמה דטענינן ליתמי דינו כטענת ברי, והיינו דאינו דומה לשמא כיון דהוא ספק ברי. [ותירץ בזה קושית הפנ"י לעיל [יב: בד"ה איתמר] למ"ד ברי ושמא ברי עדיף למה צריך סימנים באבידה, הא הוא טוען ברי והמוצא שמא, ולהנ"ל מיושב, דבאבידה דמספק"ל בכל העולם, והוה שלא בפניו דטענינן ליה, אין זה שמא אלא ספק ברי. יעו"ש].

וז"ל המאירי, ובנתאלמנה מיהא אתה מפרש שהיורש טוען בבריא אלמנה נשאיך אבא, הן שיהא הוא בן אשה אחרת וידע בנישואיה, הן שטען שכך צוה לו אביו, והוא שאמרו בתלמוד המערב, נתגרשה נחא, נתאלמנה מי עורר, היורשין, הא כל שאין היורש טוען בבריא, אין באין עליה מצד טענינן

ליתמי מאי דמצי טעין אבוהון, שא"כ אין זה בריא ובריא. ומ"מ יש מפרשים כן, ודעתם שכל שאנו טוענין לו, בריא מקרי, ואין הדברים נראין.

[ובמש"כ המאירי דכשטוען שכך צוה לו אביו הוה ברי, ומשמע דאם אמר לו אדם אחר אין זה ברי [וכמבואר בב"ב קלה:], עיין בקה"י [סי' י"ז, בד"ה והנראה בשיטת הראב"ד] שביאר טעם החילוק, דדברי איניש דעלמא שאינו שייך לאותו ממון, אינו טענה כלל, רק עדות, דמה שייכות יש לו לטעון באותו ממון, אבל דברי אביו שאמר לו בחייו, הלא היא עצמה טענה, שהרי הוא בעל הממון, אלא שלא היה זה בפני ב"ד, ועכשיו הבן שהוא כרעיה דאבוה. ובמקומו קאי, מוסר טענה זו בפני ב"ד, וזה מחשבא שפיר טענה]. [א"ה, לכאו' ה"ה שאר יורשין. ויל"ע בבעל שירש נכסי אשתו כה"ג אי נימא הכי].

טז. כיון דרוב נשים בתולות נישאות, כברי ושמא דמי.

כ' הפנ"י, נ"ל לפרש, דכי היכי דברי ושמא לא מהני לאפוקי ממונא מיד המוחזק, וכדאיפסיקא הלכתא לעיל [יב: כר"נ בדיני במנה לי בידך והלה אומר איני יודע, ואפ"ה קיי"ל כר"ג דברי ושמא בהדי חזקה מהני, ה"ה לענין דקיי"ל דלא אזלינן בממונא בתר רובא, אפ"ה היכא דאיכא נמי חזקה מהני, דברי ושמא, ורובא, לענין ממון שקולים הם, בריש פ' שור שנגח את הפרה [מו].] בהא דאמר שמואל זה כלל גדול בדין הממע"ה, עיי"ש. [דקאמר, למה לי למימר זה כלל גדול בדין, דאפי' ניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא הממע"ה. א"נ לכי הא וכו' ושמואל אמר לא אזלינן בתר רובא].

טז. הכא אין שור שחוט לפניך, התם שור שחוט לפניך.

עיין פירש"י ותוס'. והרמב"ן גרס איפכא, התם אין שור שחוט לפניך וכו', ופירש, כלומר גבי מוכת עץ אין כאן מיגו ברור, שהרי לגבי האי טענה דקיימי עלה דהיינו כתובה, לא מהימנא למימר מוכת עץ אני תחותיך, וע"ג דמהימנא לגבי מילי אחריני כגון להכשירה לכהונה אם נתארמלה, וכיון שאינו לפנינו כלומר שעל כתובה זו אינה נאמנת בשום טענה דמצי למימר, לאו מיגו מקרי, אבל הכא הרי שור שחוט לפניך, דכי היכי דטעין השתא דהאי שדה של אבותיך היה, ה"נ הומ"ל לא היה של אבותיך אלא של אבותי, הלכך כי היכי דבההיא טענה הוה מהימן, השתא נמי מהימן. ופירוש שור שחוט, למשל בעלמא, שכיון שהוא שחוט לפניך ע"כ אתה מאמין למי שאומר לך שהוא שחוט, ה"נ אית ליה טענה דע"כ מהימנינן ליה בדין זה שלפנינו, משא"כ התם שאין לה טענה על הכתובה שלפנינו שתהא נאמנת עליה.

ואיכא דמפרש שור שחוט לפניך, גבי אשה שאמרה מוכת עץ אני אין השור שחוט לפניך, הלכך בחזקת איסור עומד עד שיוודע לך במה נשחט, אבל הכא בשדה, הרי שור שחוט לפניך, ובחזקתו הוא עומד עד שיצא

ממנה, כשור שנשחט שבחזקת היתר עומד עד שיוודע לך במה נטרף, כך שמעתי, ואין הדעת נוחה הימנו, דהא לא פירש טעמא מאי, ועוד, דודאי אין לשון שור שחוט אלא דרך משל, כמו שאמרו הרי השור שחוט לפניך והרי מקוה חסר לפניך וכיו"ב. עכ"ל הרמב"ן.

וז"ל הרמב"ם בפיהמ"ש, לפי שאינה נאמנת אליבא דר' יהושע [לומר משארסתני נאנסתי] אפי' שיש שם מיגו דיכולה לומר מוכת אין אני וכשרה לכהונה וכו', לפי שהוא אינו מחייב הבעל בכתובה בעבור הטעם שהיא יכולה לומר מיגו במה שתלוי בדרך איסור והיתר וכו', אבל בכאן מודה ר' יהושע, לפי דמיגו דהכא תלוי בנתינת מומן שהוא מיגו דיכול לומר שלי הוא וכו'. וכע"ז ברע"ב. וכו' ע"ז הרש"ש, על כרחך גירסא אחרת היה לפנייהם בגמ'. [ויעו"ש שהשיג על התו"ט בביאור דבריהם]. [ולכא' שיטתם כגירסת הרמב"ן ופירושו, ועד"ז כ' בחי' מהרי"ח שבגליון המשנה מסברא דנפשיה].

טז. ברש"י ד"ה היא נאמנת. דאזיל בתר חזקה דגופה.

וכ' ע"ז הפנ"י, אע"ג דלעיל [יב]: גבי משארסתני נאנסתי איכא תרי לישני בגמ', דלחד לישנא הוי טעמא דר"ג משום דאיכא ברי ושמא וחזקת הגוף, וללישנא קמא הוי טעמא משום דאיכא ברי ושמא ומיגו וכו', ומ"מ מקשה שפיר מראוה מעוברת דלא שייך מיגו ואפ"ה אמר ר"ג דנאמנת, והיינו משום ברי ושמא וחזקת היתר וכו'. אלא דלפי' התוס' לעיל [ג: בד"ה השבתנו] דטעמא דר"ג במעוברת היינו משום דאשה מזנה בודקת ומזנה, וא"כ משמע להדיא לר"ג דברי ושמא וחזקה לחוד לא מהני, וא"כ לא יתכן לפרש כן. ויש ליישב, דמקשה הכא אליבא דר' יוחנן דמייתי הש"ס בסמוך, דאמר במוכת עץ דטענתיהוה במאתים ומנה וליכא מיגו, ועל כרחך דנאמנת לר"ג משום ברי ושמא וחזקה. ובלא"ה לשיטת תוס' עיקר הקושיא בכאן לר' יוחנן דאמר הטוען אחר מעשה ב"ד לא אמר כלום, כמש"כ תוס' בד"ה דאי ר"ג.

טז. בתוד"ה כיון. לרב פריך דאית ליה הולכין בממון אחר הרוב.

ובת"י עה"ג [וכן בתוס' ר"ד] כ', דאף לשמואל פריך, משום דאיכא תרתי, רוב נשים בתולות נישאות, וחזקת בתולה. וכ"כ בעה"מ. וכ' ע"ז הרמב"ן במלחמותיו וז"ל, ליכא הכא חזקה דגופה, דבשלמא כונס את הנערה שלא נישאת, איכא חזקה דגופה דלא חיישינן שמא זינתה, דבנות ישראל בחזקת כשרות הן עומדות, אבל במשנתנו אינו טוען בחזקת בתולה כנסתיך ונמצאת בעולה, אלא בחזקת אלמנה נשאתיך או אלמנה מן הנישואין או שנכנסה לחופה ולא נבעלה, ואין בשתיים אלו חזקה דגופה, שאין האשה עומדת בחזקת שלא נישאת מעולם, ואין לך בה אלא רוב.

טז: כי אתו סהדי מאי הוי, הנך סהדי שקרי נינהו,

כ' הריטב"א, פי' דאע"ג דעדים עדיפי מקלא אע"ג דאיתחזק בב"ד, וכדמוכח בשלהי מס' גיטין [פט:], התם הוא דדילמא קלא דשקרא הוא דאפקוה אויבים ודכוותה, אבל במידי דהוי מדינא דאית ליה קלא, לעולם כי ליתא לקלא האי חזקה אלימא מסהדותא, דהא כו"ע סהדי דאם איתא דהוה קלא הו"ל למילתא. וזה דבר ברור.

טז: וזו הואיל ואין לה קול איתרע ליה רובא.

כ' החת"ס וז"ל, פי' רשב"ם ריש פ' המוכר פירות [צב:]: דאין הריעותא במה שלא ידעו כולי עלמא, אלא שהעדים עצמן שהיו באותו מעשה ויודעים שיצאה בהינומא אינם יודעים שנישאת בתולה, ולפ"ז י"ל קושית תוס' [בד"ה וזו] ולמימר דהמעיד בגודלו מה שראה בקוטנו, יודע נמי שהיתה בתולה, והוה רובא מעליותא. [וז"ל הרשב"ם שם, כי איכא עדים שיצאה בהינומא מאי הוי, מאחר שהן עצמן אין יודעים אם ניסת בתולה או אלמנה, נמצא דאין כאן קול כלל. עכ"ל. ולכא' כוונתו למש"כ תוס' [בד"ה וזו] וכי תימא דכשמעיד וכו' חשבין ליה קול, וס"ל לרשב"ם. דאה"נ, דכי איכא עדים שניסת בתולה, ליכא ריעותא כלל, דעדים היינו קול, אבל בעדי הינומא לא סגי למחשביניהו קול].

טז: זימנין דתפסה מאתים ואמרה אנא בתולה הואי.

כ' הרמב"ן, איכא למידק עלה, דהא אמרינן בריש ב"מ [ו.]: תקפה אחד בפנינו מוציאין אותה מידו. ואיכא למימר התם היינו טעמא דמוציאין, משום דמקמי הכי איפליגו בה, זה אומר כולה שלי וזה אומר כולה שלי, הלכך מההיא שעתא הוה דינא דתרווייהו שוין בה לחלוק וזה יטול חציה וזה חציה, וכי תקפה בפנינו לא מהניא תפיסתו, אבל הכא מקמי דיתי לבי דינא ומקמי דיטעון אלמנה נשאתיך תפסה, הלכך כי אתו לבתר הכי ומתעצמין בדין, אמרינן המומע"ה. ואין זה נכון, דהא אמרינן התם תקפו כהן מוציאין אותה מידו, ומה בין זו לזו. [והרשב"א הוסיף להקשות, כל מה דאית ברשותיה דאיניש, בדידיה מחזקינן ליה, והיינו נסכא דר' אבא]. והראב"ד ז"ל כ' דלא תפסה בסהדי קא אמרינן, דההיא ודאי לא מהניא לה תפיסתה וכו', אלא אי תפסה בלא סהדי קאמרינן דלא מפקינן מינה, מיגו דאי בעי אמרה להד"מ, כי אמרה נמי איתנוסי איתנוס מהימנא וכו'. [ואפ"ה כשהעבירו לפנייה חבית פתוחה אינה נאמנת במיגו דלא תפסי, דהו"ל מיגו במקום עדים. ל' הרשב"א]. וי"ל דכיון דמילתא דעבידא לאיגלווי היא, אי תפסי בפנינו נמי לא מפקינן מינייהו כדאמרינן בפ' המקבל [ק.]: וכו' אבל במילתא דעבידא לאיגלווי אטרוחי בי דינא תרי זימני לא מטרחינן.

טז: זימנין דתפסה מאתים ואמרה אנא בתולה הואי, והאי דלא עברו קמאי, איתנוסי הוא דאיתנוסי.

כ' המהר"ם ש"ף, אע"ג דהשתא אכתי נמי זימנין דאיתנוסי ולא עברו לפנייה חבית פתוחה, והיא אלמנה ותפסה מאתים ואמרה בתולה אני, והאי דלא עברה [חבית פתוחה] איתנוסי וכו', מ"מ מה שבידם לתקן תקנו, דודאי אונס באמת לא שכיח, רק חששא הוא זימנין דתפסה וכו' אף היכא שבאמת לא היה אונס, וכל אלמנה שתתפוס טעון אונס הוי, אף שאינו, משא"כ השתא, בכל אלמנות מעבירין לפנייה פתוחה, ואי איתנוסי ולא העביר הוא לא שכיח, ואיהו דאפסיד אנפשיה, משא"כ אם היה סימן באלמנה שלא להעביר, מה הו"ל למעבד.

טז: והא דלא עברו קמאי, איתנוסי הוא דאיתנוסי.

ופירש"י שיכורים היו מאונס יין המשתה. וכ' ע"ז הרשב"א, והיינו דבמקום שאין מעבירין לפנייה, אלא שהבתולות יוצאות בהינומא או בראשן פרוע והאלמנה שלא בהינומא ושלא בפריעת הראש, לא חיישינן דילמא תפסה מאתים ואמרה הא דלא עבדי לי הינומא איתנוסי הוא דאיתנוס, דלא אמרו אלא במה שהיו עושין אחר סעודה, ובחבית של יין שהם משתכרין לפעמים מאותו יין עצמו, אבל בהינומא שהן עניינין של קודם סעודה, אין חששין לדבריה אילו אמרה שנאנסו בכך, [והרמב"ן תירץ בזה, דבהינומא ליכא למימר הכי, דהא לא מנסבי לה אא"כ ראשה פרוע ועבדי לה הינומא. ושוב תירץ כהרשב"א], והיינו נמי דאמרינן לקמן אלמנה מאי, תני רב יוסף ארמלתא לית לה כיסני, ולא חיישינן דילמא תפסה מאתים ואמרה הא דלא עבדי כיסני איתנוסי הוא דאיתנוס.

טז: בתוד"ה זאת אומרת. מ"מ דייק שפיר וכו', דאי אין כותבין בעלמא, למה יפרע כאן, כיון שייכול לבא לידי הפסד וכו'.

ובתוס' הרא"ש ביאר יותר וז"ל, דאי לאו דבעלמא כותבין שובר, אע"פ שבלא"ה הוא זקוק כאן לשובר, אין לו לפרוע עד שתחזיר לו הכתובה, שהרי זקוק הוא לשמור עכשיו שובר מן העכברים יותר משאם היתה מחזרת לו הכתובה, משום דבכל פעם לא תמצא עדי הנומא כדפרישית.

טז: בתוד"ה כותבין. אע"ג דבפ' גט פשוט מפרש טעמא וכו' ה"ה בכל חוב וכו'.

וז"ל הרשב"א, ואע"ג דאמרינן התם בשלהי גט פשוט וכו', לאו עיקר טעמא הוא, אלא מילתא בעלמא הוא דקאמרינן התם, ועיקרה משום דלא יאכל הלה וחדי, דחשש אבידת שובר אינו בריא, ועוד, שידע זה שנאבד ויתבענו, מילתא רחיקתא, היא, אבל אי לא כתבין, נמצא זה מפסיד מעכשיו בבירור. ועוד יש לי לומר דלא פלוג, דכיון שהיה להם לתקן בשאר שטרות משום עבד לוח, אף במקום שאין שם טעמא דעבד לוח נמי, כדי שלא תחלוק.

טז: בתוד"ה מאי איבדה. וא"ת א"כ אפי' במקום שכותבין הו"ל לאוקמי וכו'.

הרמב"ן והרשב"א הביאו בשם הראב"ד, שפירש דאיבדה באור היינו דאיהי טענה הכי, ומהימנא מיגו דאי בעיא אמרה לא כתב לי, דמהימנא במקום שאין כותבין, [והפה שאסר הוא הפה שהתיר, ריטב"א]. והרשב"א הקשה ע"ז, והסכים עם פירש"י וגירסתו דבעדים מייירי, ומאי דקשיא להו לתוס' לוקמה אפי' במקום שכותבין, דכיון דאמרי עדים שנשרפה, תו ליכא למיחש דילמא מפקא, תירץ הרשב"א דאכתי איכא למיחש לעדי הינומא, ואע"ג דאמרינן בסמוך דמודה ר"פ דהיכא דלא אפשר כתבין, היינו דוקא במקום שאין כותבין, משום דכיון דלא אפשר בלאו הכי, אדעתא דהכי נחות מעיקרא, ואע"ג דאיכא למיחש לעכברים, אינהו דאפסידו אנפשייהו, אבל במקום שכותבין בו כתובה, לא קרינן ביה לא אפשר ואע"ג דודאי נשרפה כתובתה, משום דאיהו כבר כתב, ואיהי היא דאפסידא אנפשה שלא נזרה בכתובתה.

יז, א"ל ב"ש לב"ה הרי שהיתה חירת וכו' והתורה אמרה מדבר שקר תרחק, א"ל ב"ה לב"ש לדבריכם מי שלקח וכו'.

המהרש"א בח"א כ' דלב"ה אין זה שקר, כיון דבעיניו המקח טוב, וה"נ כלה נאה וחסודה בעיניו היא, דלא"כ לא היה נושאה, דהא אסור לישא אשה עד שיראנה, וכ"כ הט"ז באה"ע [סי' ס"ה]. ועד"ז כ' הגריעב"ז דלב"ה לאו היינו שקר, דאמרינן [סוטה מז]. חן אשה על בעלה, א"כ אמת אומרים לו, כי מאחר שנשאה ואין אדם שותה בכוס אא"כ בודקו, ודאי נושאת חן בעיניו הוא, ואפי' היו בה כל המומין, כלה נאה וחסודה ודאי היא אצלו. אמנם בתוס' רי"ד כ', מכאן אמרו חכמים וכו', פי' לומר דבר המתקבל ואע"פ שאומר שקר. וז"ל הריטב"א, דכל שהוא מפני דרכי שלום, אין בו משום מדבר שקר תרחק. והפרישה [ס' ס"ה סק"א] והקרב"נ [סי' ב' אות ד'] כ', דנוכל לומר שהיא נאה וחסודה במעשה.

וז"ל החת"ס, דב"ה נמי לא קאמרי שיאמר שקר ממש על כעורה שהיא נאה, אלא יאמר לישנא דמשתמע תרי אפי, כי נאה במעשיה נמי נקראת נאה סתם, כדאמר ר' יהושע בן פרחיה אפונדקתיה, בסוטה [מז]. וסנהדרין [קז:], ומכ"ש דתואר חסודה שייך על הצניעות, והואיל וסתם בנות ישראל בחזקת כשרות הן, יוצדק תואר זה על כולן. וב"ש סברי אפ"ה הו"ל בכלל מדבר שקר תרחק, דהרי משום כן לא נאמר בתורה אל תדבר שקר, אלא מדבר שקר תרחק, להרחיק מדברים כיוצא באלו שיובן מהם שקר, כדדריש פ' שבעה העדות [ל]. דמפיק דרשות הרבה דומיא להנ"ל מקרא דמדבר שקר תרחק. וב"ה ס"ל כיון שמצוה להיות דעתו של אדם מעורבת עם הבריות ולשבח מקחו של כל אדם, תו אין כאן לא גניבת דעת ולא דבר שקר, כיון שכך נהגו.

יז, אר"ש בר נחמני א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה, ולית הלכתא כוותיה.

וכ' הרא"ש [סי' ג'], וי"א דכל שבעה אסור, אבל יום ראשון שהוא עיקר החיוב אצל בעלה מותר, דאל"כ מי יעיד שיצתה בהינומא וראשה פרוע. וליתא, דאפי' שעה אחת אסור להסתכל, אלא כיון שרואין ההינומא שעשו ואומרים זו היא של כלה פלונית, היינו עדות. א"נ ראיית ההינומא כשהיא עליה או פריעת הראש, אין זו הסתכלות בפניה. והטור [סי' ס"ה] הוסיף דמותר להסתכל בתכשיטין שעליה. ועיי"ש בדרישה, דבעלמא אסור להסתכל בהינומא או בתכשיטין שעליה, רק בכלה הקילו במקצת משום חיוב. [ומבואר דאיכא חיוב בפני בעלה אע"פ שאין מסתכל בה אלא בהינומא או בתכשיטין].

יז. מעבירין את המת מלפני הכלה.

פירוש, אם פגעו זה בזה בדרך, מקדימין את הכלה תחילה, וה"ה נמי להקדים שאם אין בעיר כדי לזה ולזה, מקדימין ומכניסין את הכלה לחופה ואח"כ קוברין את המת וכו', אבל לאחר שנכנסה לחופה ויש לפניו לנחם אבל ולשמח החתן, תנחומי האבל קודם. כ"כ הטור [יו"ד סי' ש"ס] בשם הרמב"ן בתורת האדם.

עוד הביא ברייתא דהמת והמילה המילה קודמת. וכ' בדרישה [אות ב'] דמה שנוהגין כשמלוין את החתן בשבת ביציאתו מביהכ"ס, ויש ג"כ תינות לקרוא לה שם כנהוג, הולכין עם החתן והכלה אצל התינות בקצת מקומות, ומשם הולכין עמהם לבית החתן, היינו נמי דסבירא להו דקריאת שם לבנות הוא במקום קריאת שם דזכר בשעת מילה, וצריך לאקדומי, דמילה קודם לחתן, דהא מילה קודם למת, ומת קודם לחתן אחר הכנסת החופה. עכ"ל.

יז. אמרו עליו על ר"י ברבי אלעאי שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה.

כ' הפנ"י, לכאור' נראה דמייתי הא דר"י ברבי אלעאי לאשמעינן דאפי' ת"ת דרבים מבטלין, כדאשכחן בפ"ב דסנהדרין [כ]. אמרו עליו על ר"י ברבי אלעאי שהיו יושבין ששה באמה ועוסקין בתורה. וכ"כ התוס' בפ"ק דמגילה [ג: בד"ה מת מצוה] דמההיא דשמעתין מוכח דאפי' ת"ת דרבים מבטלין, ואפשר שכוונתם למש"כ. אלא שמצאתי שם בלשון רש"י ז"ל [בד"ה הא] דת"ת דרבים היינו דוקא כל ישראל כמעשה דיהושע, ולפ"ז נ"ל דמש"כ התוס' שם דמשמעתינן מוכח דאפי' ת"ת דרבים מבטלין, היינו מדאמרינן בסמוך דנתינתה כן נטילתה בששים ריבוא, וא"כ ממילא כל ישראל מתבטלין מת"ת ועוסקין בהוצאת המת, והא דמייתי דר' יהודה ברבי אלעאי, היינו כמש"כ הרא"ש [סי' ה'] דאפי' היכא דתורתו אומנותו מבטל, יעו"ש.

[ומאי דפשיטא ליה להפנ"י דששים ריבוא היינו כל ישראל, אע"ג דאשכחנא דכל ישראל נפישו טובא, בפסחים [סד]: בפסח מעובין, שהיו בו כפלים כיוצאי מצרים, [מלבד הפטורים מפסח, כטמא ודרך רחוקה וכיו"ב], ובגטין [נז]. ששים ריבוא עיירות שהיו לינאי המלך בהר המלך, וכל אחת ואחת היו בה כיוצאי מצרים וכו', [דאפי' נימא דחשיב התם גם נשים וטף, אכתי ישראל טובא הוון], מ"מ פשיטא ליה להפנ"י דטפי מששים רבוא לא חשיבי יותר מאותם ששים ריבוא שהם מנין בני ביציאת מצרים ובמעשה דיהושע. [ועיין עירובין ו. בתוד"ה כיצד]. ומ"מ יל"ע, דבמעשה דיהושע היו ששים ריבוא הנמנין מנן כ' שנה ומעלה. וששים ריבוא דאמרינן הכא, מסתברא דבני י"ג שנה ויום אחד מצטרפין, וא"כ אכתי לא הוון כל ישראל כמעשה דיהושע, וליכא ראייה דמבטלין ת"ת דרבים].

יז. בתוד"ה פרשת דרכים. הכא לא מצי לשנויי מצוה שאני כדמשני באלו נאמרינן גבי שקרא מעומד וכו'.

דבריהם שם באו בתוספת ביאור, וז"ל שם, מצוה שאני שמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכו', אבל ההיא דכתובות וכו' שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה ות"ח, בזה גזיה"כ הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה, שהרי מצות כיבוד עצמו שהם צריכין לעשות בו למלך כבוד, גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו, שהרי גם עליהם אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו, נמצא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה.

יז. בתוד"ה מבטלין. וי"ל דהתם לאו משום ביטול תורה וכו'.

כ' המהר"ם שיי"ף, הומ"ל משום ביטול תורה, כיון שהיה יכול לקוברו במקומו, נמצא שטלטול ד' מילין היה שלא לצורך ולא הוה ליה לבטל ת"ת, אבל הוצאת המת כדי לקוברו שפיר מבטלין ת"ת, אבל קושטא משני כדאיתא במס' שמחות העובר על דברי חכמים וכו'.

יז. וכדרב הונא, דא"ר הונא אין מחזיקין בנכסי קטן אפי' הגדיל.

כ' הרמב"ן, וקהו רבוותא ז"ל בהא מילתא, וכיון דקיי"ל מאי אפי' הגדיל, אפי' החזיק בה ג' שנים אחר שהגדיל, ליתני מודה ר' יהושע באומר לחבירו שדה זו שלך היתה ולקחתיה ממך לאחר שהיית גדול והחזקתי בה ג' שנים שנאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, ואם יש עדים שהיתה שלו שירשה מאבותיו, והוא אומר לקחתיה ממך והחזקתי בה ג' שנים אחר שהיית גדול, אינו נאמן, דכיון שיש עדים שירד בה כשהוא קטן, תו

בביאור, שהביא דברי הפלאה שהקשה דא"כ גבי אביו הוי רבותא טפי, דהא הוי מיגו דהעזה, ולכן פ"י כהמהרש"א. ועיי"ש מה שתמה ע"ז]

וז"ל תוס' הרא"ש, וליתני וכו' דהוי רבותא טפי בבריא ובריא, ואע"ג דפרישנא לעיל דאיירי ביודע שהיתה של אביו, מ"מ טפי הוי בריא כשהיתה שלו, ממה שאם שמע מאביו פעם אחת. [ועיי' בקה"י סי' י"ז בד"ה ולעיקר] דצי"ד [בדעת הראב"ד] דכשתובע ואומר כך אמר לי אבא, אין זה ברי ממש כל כמה שאינו יודע הוא עצמו אם תביעתו בבירור, אבל "טענה" מקרי. ועיי"ש עוד [באות ב' ד"ה אלא] שחילק באופן אחר, דכשאמר כך אמר לי פלוני, אין שייך החזקה דאין אדם תובע אא"כ יש לו עליו, דנהי דודאי איכא חזקה שכך אמר לו פלוני דאל"כ לא היה תובעו, אבל מ"מ שמא אותו פלוני הוא היה משקר, דהא אותו פלוני לא בא לב"ד לתבוע].

יז: בתוד"ה מחאה. וי"ל וכו' דחזקה ודאי יש לה קול וכו'.

וכ"כ בתוס' הרא"ש ביתר ביאור וז"ל, דהמחזיק בקרקעותיו של חברו, היינו מילתא דאית ליה קלא טפי, [ובב"ב [שם] הוסיף משום דמילתא דתמייהא היא], וגם הבעלים דורשין ושואלין בשלום נכסיהם, ופשיטא שנודע להם החזקה והיו יכולים למחות, אבל במחאה תלוי הטעם, דמחאה שלא בפני הבעלים אין לה קול, וגם המחזיק אינו חוקר ודורש לידע אם מיחו הבעלים, ולפיכך אין חזקתו חזקה כשאינו יכול לשמוע מחאתו. [פ"י שיאמר בעל הקרקע בעבור זה לא מחיתי משום שהיית יודע שלא יוכל לשמוע מחאתי, ומה יועיל שימחה]. עכ"ל.

יח. וליתני מודה ר"י באומר לחבירו מנה ליתני וכו', משום דקא בעי למיתני סיפא וכו', והא קיי"ל המלוה את חברו בעדים וכו'.

כ' הריטב"א, פירוש, ואפי' לוח ממנו בקנין בפני עדים, דאי לא, ליתני ומודה במנה ליתני ממך בקנין. והא דלא קתני לה באומר כך תוך זמנו, [א"ה, לכא' תליא בהאבעיא דלא איפשיטא בב"ב [ה:]] אי אמרינן מיגו במקום הן חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו, ואולי ס"ל דהכא שאין שור שחוט לפניך עדיף טפי, והתם איירי במיגו דהומ"ל פרתיתך בזמנו], דהשתא אם יש עדים שלוח אינו נאמן. י"ל דהא נמי פשיטא דלא עביד איניש דפרע בגו זימניה, וליכא בסיפא שום רבותא. [א"ה. לפ"ר צ"ב, דהא איצטרין למיתני לאפקוי מסברת אב"י ורבא דאמרי התם עביד איניש דפרע בגו זימניה, וגם לר"ל הא מספק"ל התם אי מהימן ע"י מיגו וכו"ל].

ומכאן דקדק רבינו מאיר הנשיא הלוי ז"ל שהגזול את חברו בעדים א"צ להחזירו בעדים, דאי לא, ליתני באומר לחבירו מנה גזלתי ופרעתית שהוא נאמן, ואם יש עדים שגזל והוא אומר החזרתי, אינו נאמן. והדין דין אמת, אבל מכאן אין ראייה, דאנן לא פרכינן דליתנייה אלא במלוה דשכיחא ודמיא לכתובה דאיירינן בה לעיל דהוי כחוב, אבל בגזל לא פרכינן דליתנייה, דמאי שיאטיה דגזל הכא טפי ממקח וממכר דאיירי ביה. עכ"ל הריטב"א. [ובתוס' הרא"ש הביא הקושיא בשם רבינו מאיר [מרוטנבורג, דפשיטא ליה דהגזול בעדים אינו נאמן לומר החזרתי בלא עדים]. ותי' כעין מש"כ הריטב"א, דלא בעי למיתני מילתא דלא שכיח, שגזילות וחבלות לא שכיחי. יעו"ש].

והרשב"א הביא דברי הרמ"ה הנ"ל, וכ' ע"ז וז"ל, ומסתבר לי דאין זו ראייה, דאפשר לומר שהגזול בעדים צריך להחזיר לו בעדים, דבשלמא מלוה לפרעון קיימא, אבל גזול לאו אדעתא דחזרה גזל, והא דלא אקשי ליה הכא ליתני מודה ר"י באומר לחבירו גזלתיך, משום דלא בעי למינקט הא דרישא באיסורא כלל, דהא אי גזל איפסיל ליה, וכי אמר דעבד תשובה איתכשר ליה, ואע"ג דאינו נעשה גזלן ע"פ עצמו ליפסל לעדות, מ"מ לא מיתנו ליה מתניתין אלא בממונא גרידא. [עיי"ש שהוסיף ביאור ע"פ סוגיא דלקמן כג:].

א"נ יש לי לומר, דמדינא בין לוח בעדים בין גזול בעדים א"צ להחזיר לו בעדים, ומיהו מתקנת חכמים אינו נאמן, אלא שכנגדו נשבע שבועת המשנה ונטל, דהו"ל כהיחא דתנן [שבועות מד:]] אלו נשבעין ונטלין, הגזל, וכשם שאין הגזלן נאמן לומר לא גזלתיך כמה שאתה אומר אלא

לא מקיימא ליה חזקה. ואיכא למימר, בהכי לא בעי לאוקומה, דכיון שיש עדים שהיתה שלו משמת אביו, זה שירד לתוכה כשהוא קטן, מאיכו [אצ"ל מאיכן] אתיא לידיה, על כרחך או בשאלה או בשכירות או בגזלה, ולא במכירה, שאין מכירת קטן כלום, ולא מצי למימר לקחתיה מאבין, שהרי יש עדים שמת אביו מתוכה והוא ירשה ממנו, וא"כ אפי' תימא מחזיקין בנכסי קטן היכא דמצי למימר לקחתיה מאבותין כדרב הונא כיון שלא הוחזק על שדה זו בגזלה וכיורד ברשות, אפ"ה הכא אין מחזיקין, דהא קיי"ל דכל מידי דאתיא לידיה דאיניש בחדא מנהך גוונ, תו לית ליה חזקה, כיון דהוחזק עליו ברשות דהו"ל איכא עדים וראה [עיי' ב"ב מה: מו.], ואפי' אחר אין לו חזקה, ומאי קמ"ל, הלכך אי תנא הכי לא שמעינן מינה הא דרב הונא. [יעו"ש עוד].

יז: ומאי שנא יהודה וגליל דנקט.

ופירש"י אפי' שתי עיירות באותה מדינה נמי לא. וכן פ"י רגמ"ה בב"ב [לח.]. והרשב"ם שם הקשה ע"ז, דא"כ הו"ל כדלעיל, א"ה אפי' יהודה ויהודה נמי לא, ועוד, דהכי מתרין ר' אבא, בשעת חירום שנו שיש תגרה בין המלכויות אבל עיירות של מדינה ומדינה אין בינותם תגרה. ולכן פ"י הקושיא דהכי הו"ל למתני, כל הארצות חלוקות לחזקה בשעת חירום, ומשני סתם יהודה וגליל כשעת חירום דמי, אבל שאר מדינות סתמא לא הוי כשעת חירום. ובתוס' הרא"ש בשם הר"מ ז"ל הקשה, דבפ"ק דגטין [ד:]] אמרינן איפכא, דאע"ג דממדינה למדינה בחו"ל אין עדים מצויין לקיימו, ממדינה למדינה בא"י כגון יהודה וגליל, מצויין לקיימו, אלמא דשכיח שיירתא טפי מיהודה לגליל משאר עיירות, ולכן הסכים עם פירש"י, ומה שהקשה רשב"ם דא"כ לימא אפי' יהודה ויהודה, לא קשיא, דסוגיית התלמוד כך היא, דמעיקרא דייק אי אמרת להך גיסא איכא קשיא ואי להאי גיסא איכא קשיא, ומשני לעולם כדאמרת, והדר פריך אכתי תקשי מאי שנא ולא הדר מפרש כדפריש מעיקרא.

יז: ברש"י ד"ה לית ליה שיעורא. דלמאן דלא קרי ולא תני אין מבטלין אם יש לו מתעסקין כדי קבורה.

וכ"כ תוס' והרא"ש [סי' ה']. וז"ל הטור [סי' שכ"א] ולמאן דלא קרי ולא תני, כ' בה"ג כיון שיש לו מי שיתעסק עמו, א"צ להתבטל בשבילו, ורב נטרונאי כ' דכי ליכא עשרה מבטלין. וכ' הרמב"ן, וטעמא דמסתבר הוא, דהא איכא שורה וקדיש וברכת אבליים דבעו עשרה. עכ"ל הטור. והב"י והב"ח כ' ע"ז, דרש"י ותוס' והרא"ש בסוף מו"ק הביאו בשם השאליות כדברי בה"ג, ולא הביאו חולק בדבר. [ומבואר דפירשו בדברי הטור דפליגי, דבה"ג אינו מצריך אפי' עשרה].

ומסיק הרא"ש [סי' ו'] וז"ל, ובאשה, י"מ דינה כמאן דלא קרי ולא תני, וי"מ כיון שאינה מצווה לקרות, אין לזלזולי בה מפני חסרון קריאה, כיון דלא נצטוית, ומשגחת על לימוד בעלה ובניה, ראויה לכבוד כמאן דקרי ותני, כדאמרינן בברכות [יז.]. גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים וכו', נשים במאי זכין, באקרוי בנייהו בבי כנישתא ואתנווי בי רבנן, ומתאחרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן. עכ"ל. והשו"ע [שם ס"א] הביא שתי הדעות, ומסיק דנהגו באשה ותינוק לקולא, ועיי' בדברי המגיה להדרישה [סק"ד] דבתינוק לא פליגי. [ולכא' כ"ז בתינוק שלא קרא ושנה, דבקרי ותני, אע"ג דאינו מחויב בדבר [רק אביו מצווה ללמדו], מ"מ כבוד התורה שייך ביה. וצ"ת].

יז: בתוד"ה וליתני. דהוי רבותא טפי דהוי ברי וברי.

כ' המהרש"א, לפי מש"כ בתוס' לעיל [טו: בד"ה ומודה] דאיירי מתני' אפי' בתבעו, השתא נמי דקתני שדה זו של אבין וכו' היינו בברי וברי, ואפ"ה נאמן במיגו, אלא דר"ל דאיכא למיטעי בשדה זו של אבין וכו' דאיירי בלא תובעו והוי ברי ושמא, כדס"ד דהמקשה לעיל [טז.], כמש"כ תוס' לעיל [שם בד"ה ה"נ מסתברא], והו"ל למיתני שדה זו שלך היתה דהוי רבותא טפי דליכא למיטעי ביה בברי ושמא. והמהר"ם שיי"ף כ', דאע"ג דהשתא נמי איירי בברי וברי כמש"כ תוס' לעיל, מ"מ על טענת לקחתיו ממנו לא יכול להכחישו בברי, רק תובע בברי שהשדה היה פעם אחת של אביו, ולזה אין שטר, משא"כ בדידיה יכול להכחישו שלא לקח הימנו. [ועיי' ו

כך וכך גזלתיך, וכ"ש שאינו נאמן לומר החזרתי, שאילו היה נאמן לומר החזרתי, ליהמניה במאי דקאמר לא גזלתי אלא כך וכך מיגו דאי בעי אמר החזרתי, והכא היינו טעמא דלא אקשינן ולייתי בגזלן, משום דבדינא קא מיירי בתקנתא לא מיירי וכו'. א"נ דלא משמע ליה "אינו נאמן" כל שכנגדו אינו נוטל אלא בשבועה חמורה. ומיהו מההיא דנגזל אין ראה גמורה לאומר החזרתי שלא יהא נאמן כדרך שהוא נאמן במלוה, דאיכא למימר דהתם בהולך לב"ד בפני עדי דאין יכול לומר החזרתי, דהתם לאו בדיני חזרה ופרעון קא מיירי, אלא לאשמועינן דינא דנגזל בזמן שאינו יכול לומר החזרתי וכו', ונסכא דרבי אבא [ב"ב לד.]. נמי לא הויא ראה, דהא דלא מהימנינן ליה במאי דקאמר דידי חטפי במיגו דאי בעי אמר החזרתי, איכא למימר התם כשגזלה קיימת בידו. והדבר צריך תלמוד אם הוא נאמן לומר החזרתי אם לאו.

יח. משום דקא בעי למיתני סיפא וכו', והא קיי"ל המלוה את חבירו בעדים א"צ וכו'.

כ' המהרש"א, קצת קשה דארישא גופיה הו"מ לשנויי הכי, דלא הו"מ למיתני ומודה ר"י בהכי דלית ביה מיגו כלל, דבלאו מיגו הוא נאמן כיון דקיי"ל המלוה חבירו בעדים א"צ וכו'. ויש ליישב, דעיקר מילתיה דר"י משום סיפא דאם יש עדים וכו' מתנייה, ולכך תני לה בהאי פירקא בתר בבא דהינומא דאירי נמי בכה"ג אם יש עדים וכו', אבל אי הוה עיקר מילתיה דר"י משום ומודה דקתני, הו"ל למיתנייה בפרק קמא, כיון דאמיגו דפ"ק קאי ומודה. וע"ע במהר"ם ש"ף וקרני ראם מה שיישבו בזה.

יח. לר"א בן יעקב לית ליה משיב אבידה פטור.

כ' הגרע"א, קשה לי, הא מ"מ אין נשבעין על טענת שמא, ואף אם טוען אח"כ שידוע לי שלא החזרת כלום לאבי, וע"י דבריו שהיה לך מאבי בידך מנה ידוע לי שאתה חייב לו המנה והוי טענת ברי, הא מ"מ הוי הודאה קודם לתביעה, דלא מקרי מודה במקצת, כמש"כ הר"ן בפ"ו דשבועות, וצע"ג. ובקוב"ש [אות מ"ט] הקשה עוד, כיון דס"ד דאירי שאין אדם תובעו, א"כ אין כאן מודה במקצת הטענה, ואין כאן מקום לשבועה כלל אפי' בלא טעמא דמשיב אבידה, והביא גם את קושית הגרע"א. ומסיק, אבל הדבר מבואר בס' הזכות להרמב"ן פ' הנזקין [נא:]: וז"ל שם, ופירוש הענין, שאמר מנה הלוני אביך ביום פלוני, ברי לי שלא פרעת כלום תנהו לי, פרעתי לו פרס, ה"ז מודה מקצת מן הדין וכו', אלא שראוי לפוטרו מפני תיקון העולם שהודה בתחלה, עכ"ל הרמב"ן, וא"כ קדמה תביעה להודאה במקצת. [דעל מה שפוטרו עצמו במקצת בטענת פרעון ומודה שלא פרע השאר, הא קדם זה וטען בברי דפרעון לא הוה כלל. והגרע"א נקט, דמ"מ אין כאן תביעה, כל זמן שאינו יודע עיקר ההלואה].

יח. בתוד"ה חזקה. אלא אור"ת וכו' שאין לאדם פנים לכפור הכל, וריב"א פי' אין אדם מעיז היכא דחבירו מכיר בשקרו.

בקוב"ש [אות נ'] הקשה, לר"ת דאין לו פנים לכפור הכל אפי' כשאין חבירו מכיר בשקרו, א"כ מ"ט דרבנן דאמרי בבנו מעיז, וגם לפי ריב"א תקשי, דהא הכא מיירי כשהבן טוען ברי כמבואר בשבועות [מב:]. [ועיין בחת"ס [יח: בד"ה מר סבר] שכ' וז"ל, אפשר דפליגי [רבנן וראב"י] בפלוגתת ר"ת וריב"א, דלראב"י ס"ל אין אדם מעיז כמו אין אשה מעיזה, א"כ אפי' בבנו נמי, ולרבנן משום מכיר בשקרו, על כן בנו מעיז]. ואפשר דס"ל לריב"א כפי' הראב"ד שהביא שם הר"ן בשבועות דלא מיירי בברי גמור אלא באומר כך פקדני אבא, ובכה"ג ס"ל לרבנן דאדם מעיז, אבל לר"ת תקשי, ואפשר דמפרש כשיטת הגאונים דרבנן לא פליגי אלא בבן קטן, וקטן כשלא בפניו דמי ובכה"ג אדם מעיז.

וז"ל הריטב"א, [אחרי שהביא פירש"י ודחאו], אלא הכי פירוש, בפני בעל חובו שידוע האמת כמוהו, להכי סבר ר"א נמי כשהוא גדול וטוענו ברי שאומר שהודה בפניו לאביו בשעת מיתתו, אינו מעיז, ורבנן סברי דבבנו מעיז, דמצי למימר הוא פייסני שאודה לו בפניך כדי להשיב את עצמו.

יח: בתוד"ה ובכולי. דבעדות שקר ליכא אלא לא תענה.

כ' הרש"ש, לכא' גם איסור גורם להזיק איכא, עיין בחו"מ סי' א' ס"ד בהגה"ה, [וז"ל, עדים שהעידו שקר והוזמו והוציאו מממון על פיהם, ואי אפשר למיהדר, דנין אותן ומחייבין אותן לשלם], ואפי' גרמא בניזקין דפטור, ג"כ הוי איסורא [ב"ב כב:]; והוא מחוייב להשיב אבידתו ולהצילו מנזק דממילא, כ"ש שלא יגרום לו נזק, [ועיין בקה"י ב"ק י' א'], עיין רא"ש ריש שבת. [א"ה, לכא' כוונתו למש"כ הרא"ש שם [סי' א'] וז"ל, דאפי' קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו, כ"ש גדול שלא יסייע לו. מיהו התם לאסור מדרבנן קאמר, והכא איירינן באיסורי תורה].

יח: אבל אמרו אנוסים היינו מחמת ממון, אין נאמנין.

וכ' הטור [סי' מ"ו] בשם הרא"ש, נהי דאין נאמנין לבטל השטר, מ"מ לגבי דידהו נאמנין, דהודאת בע"ד כמאה עדים דמי, וחייבין לשלם ללוה ההפסד שבא לו מכח חתימתו שחתמו שקר, מדינא דגרמי. [ומשמע מלשונו דדוקא כשמודים שחתמו שקר, אבל גם אומרים שההלואה אמת אלא שהם היו פסולין, אינן משלמין, דלא הזיקוהו בחתימתו, ואי משום שלא יוכל לטעון פרעתי, אולי חשיב ליה גרמא ולא גרמי. ותו, דאם פרעו, היה לו לקרוע השטר ואי משום דגבי ביה מלקוחות שלא כדין, לא היה להם ליקח, וכעין מש"כ הסמ"ע [שם ס"ק ק']. וצ"ת].

יח: כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.

כ' הריטב"א, יש שפירשו בתוס' דהא נפקא לן מדכתיב אם לא יגיד ונשא עונו. דאית לן למידרש כיון שלא הגיד שוב אינו חוזר ומגיד, כדדרשינן ביבמות [י:]: גבי יבם, אשר לא יבנה את בית אחיו, כיון שלא בנה שוב לא יבנה, וכיון דכן, על כרחך הכי בעי למימר, כיון שלא הגיד בתחילה בענין זה שבא לומר עכשיו, שוב אינו חוזר ומגיד. ואחרים פירשו, דאם תמצי לומר חוזר ומגיד, לא תמצא קרבן שבועת העדות, דלעולם חוזר ומגיד. [א"ה לכא' כוונת הני מפרשים משום דקיי"ל בשבועות [ל. וע"ע שם לב.]. דאינן חייבין עד שיכפרו בב"ד, וס"ל דטעמא משום דתו אין יכולים להעיד, ואי חוזר ומגיד, אכתי יחזרו ויעידו אחר כפירתן. ולפ"ז לכא' איתני דבריהם כמש"כ המהר"ם ש"ף [בד"ה למימרא ראשונה, ובתוד"ה מחמת] דאי לא דינא דאינו חוזר ומגיד, היה יכול לעקור עדותו הראשונה לגמרי. אבל לפמ"ש הבית יעקב דאף אי חוזרין ומגידין, לא עדיפי בהגדתן האחרונה משני עדים אחרים, והוי כתרי ותרי, א"כ שפיר מייתי קרבן אעדותו ראשונה], וקרוב לזה פירש"י ז"ל אינו חוזר ומגיד דגבי עדות חדא הגדה כתיבא אם לא יגיד. ולא נהירא, דחייב שבועת העדות אינו אלא במי שכבש עדותו ולא הגיד, ועל זה ראוי לחייבו קרבן אפי' חוזר ומגיד עדותו, ומזה הטעם אין הפירוש הראשון מחוור, דלא שייך למידרש ביה מידי במי שהעיד בב"ד.

אבל הנכון דנפק"ל האי פירושא דלא יגיד, מדכתיב ע"פ שנים עדים יקום דבר, אלמא על מה שהעידו בב"ד מתקיים הדין לזכות או לחובה לאלתר, ואם יכולין לחזור ולהעיד, היאך יקום דבר, והיינו דאמרינן וכו"ת הני מילי על פה, כלומר משום דכי כתיב יקום דבר, על פי שנים עדים כתיב, הא אמר ר"ל וכו'.

וז"ל הר"ן בשבועות [לא:]: קרוב אני לומר ד"אם לא יגיד" דמיני דרשינן דאינו חוזר ומגיד, בתר "ושמעך קול אלה" כתיב, ומפני שדרך העדים להשמט שלא להעיד, אע"פ שאמרו בתחלה אין אנו יודעין, אם בתר שבועה אמרו יודעים אנו לא מיכרי חוזר ומגיד, שלא השיאתם תורה עוון ב"אין אנו יודעים" אלא בתר "אלה", ואע"ג דאמרינן דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ואינן יכולים לחזור ולהעיד כדאמרינן בפ"ב דכתובות, שאני התם דלא שייכא אלה, דכבר נגמר עדותן, אבל בעל פה, אין עדותן נגמור אלא בתר השבעת תובע, ועוד, שקרוב הדבר דמ"אין אנו יודעין" ל"יודעים אנו", לא מקרי חוזר ומגיד, אלא בראשונה לא הגידו כלום ועכשו מגידים, וכי אמרינן דאין יכולם לחזור ולהודות, לא מטעם חוזר ומגיד, אלא משום דלא מצו משונו נפשיהו רשעים. שהרי כפרו בתחילה אחר שהשיבם וכו'.

יח: והא אמר ר"ל עדים החתומים על השטר נעשה כמו שנחקרה עדותן בב"ד.

כ' הרש"ש, התוי"ט העתיק ע"ז פירוש רש"י בגיטין [ג. בד"ה נעשה] דלא חציף איניש לזיופיה, זה אינו ענין לכאן כלל, דהא הכא יש עדים שהוא כתב ידן, או כתב ידן יוצא ממקום אחר, וא"כ ידעינן שאינו מזויף, אלא דמביאו הכא לכונה אחרת, לענין דהוה כהגדה לפני ב"ד שאינו חוזר ומגיד. וז"ל תוס' ר"ד, פי' משו"ה אמר "כמי שנחקרה עדותן", ולא אמר "כמי שהגידו עדותן בב"ד", שאם הגידו ועדיין לא נחקרה עדותן יכולים לחזור בהם ולומר שקר העדנו, דתניא בתוספתא דפ"ב דכתובות [ה"א] העדים שאמרו וכו', כללו של דבר וכו' עד שלא נחקרה עדותן אמרו בדאים אנו נאמנים וכו'. עכ"ל התוס' ר"ד בקיצור. [ואולי לזה הביא התוי"ט ד' רש"י דגיטין, לפרש טעמא דהוי כנחקרה עדותן, משום דנתבררה אמתת עדותן מכח הסברא דלא חציף איניש לזיופיה].

ית: ברש"י ד"ה פסולי עדות. קרובים או משחקים בקוביא.

כ' הרשב"א [לקמן בברייתא דפליגי בה ר"מ וחכמים] וז"ל, פירש רש"י ז"ל, משחקים בקוביא דפסול הגוף הוא. עוד פירש בלשון אחר, קרובים בנשותינן, והיינו דקתני "היינו", לומר שהיו באותה שעה קרובים בנשותיהם, ועכשיו לא, כלומר שנתרחקו. [והרמב"ן פי' כן בתירוץ בתרא, אבל מתחילה כ' ד"היינו" לאו דוקא. [ולפ"ז איירי אפי' אם לדבריהם עדיין קרובים הם]. ולכאן מספקא ליה אי בעינן דנתרחקו]. וזה הלשון נכון יותר, דאילו בפסול הגוף, לרבנן אמאי מהימני, והא אין אדם משים עצמו רשע, עכ"ל. והרמב"ן יישב פי' קמא דרש"י, דמשחק בקוביא כיון דאיסורא דרבנן הוא משום שאינו עוסק ביישובו של עולם, מהימן. ובשם הר"י מיג"ש כ' הרמב"ן וז"ל, דכיון דלא אמרי שקר העדנו, לא משוו נפשיהו רשעים, שגם הפסלות שהעידו בו על עצמם אינו בהם, שהרי חזרו בהם, נמצא שאין נראה מעדות זו שהעידו עכשיו כי רשעים היו בזו העדות שהרי באמת העידו. ואיני יודע מהו שח, דהא אנוסים היינו מחמת ממון נמי, דילמא עכשיו חזרו בהם ולא יעשו לעולם, ומה לי אם הם רשעים מחמת עדות זו, או רשעים מחמת איסור אחר, כיון דליכא למיפלג דיבורא בהא.

ובשו"ע [סי' מ"ו סל"ז] כ' כהרמב"ן והרשב"א בקרובים, וכ' הסמ"ע [ס"ק ק'] דלא משוו נפשיהו רשעים [במה שאומרים שחתמו בשעת פסולם], דשאני קרובים דאמרינן שהענין אמת שהלווהו, ואף שגורמין שיטרוף ממשועבדים שלא כדון, מ"מ אין זה מעשה רשע, כיון שהלווה באמת קודם שלקח [הקרקע מן הלוה] ולא היה לו ליקח, ועוד דיכולים להתנצל ולומר סברנו שהמלוה לא יסמוך עלינו אלא יתנום עליו עוד עדים כשרים. והט"ז תירץ, דסמכו עצמם דמסתמא יהיה גלוי לכל שהם קרובים ולא ידונו ע"פ השטר. וכ' הגרע"א בתוספותיו למתני', דנפק"מ כשאומרים קרובים היינו וההלוואה שקר, דלהסמ"ע לא מהימני, דמשוו נפשיהו רשעים, ולטה"ז נאמנין.

ית: בתוד"ה הרי. וי"ל וכו' לא חשיב כלל קיום מה שאומרים כתב ידו זה, כיון דאינהו גופייהו אמרי תכ"ד קטנים וכו'.

בנתיה"מ [סי' מ"ו ס"ק כ"ד] כ' בתו"ד וז"ל, ונראה הטעם, דאם מחזיק אותו למשקר באמירת אנוסים היינו שהעיד בתכ"ד להקים, ממילא בטל עדות הקיום, דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, כיון שהעיד עדות שקר בתכ"ד, כמבואר בב"ק [עג]. עכ"ל. [ולכאן ע"ב לפ"ז כל הני חילוקי דבסוגיין, בין אנוסים מחמת ממון לאנוסים מחמת נפשות, ובין אמנה היו דברינו למודעא היו דברינו, דלכאן בכולהו שייכא הך סברא].

ית: בתוד"ה אין נאמנים. ועוד דבשני עדים לא אמרינן מיגו וכו', וברישא נאמנים משום דאי בעי שתקי.

הגרע"א בתוספותיו למשניות הביא דבריהם, וכ' ע"ז וז"ל, והר"ן [אברייא דלקמן יט; בד"ה שקרא עליו ערער] הוסיף דברישא אין אחד צריך לחבירו, דאם הוא שותק, ממילא לא היה מתקיים השטר וכו', ולפ"ז הא [דתנן בסיפא] ואם יש עדים וכו', היינו אפי' עד אחד, דבזה אם הוא שתק, מ"מ יהיה קיום ע"י השני בצירוף העד מן השוק. ואף לפ"ז, אם היו שלשה עדי השטר, ואמרו כתב ידו הוא זה אבל אנוסים היינו, לא היו נאמנים,

דהא כל אחד לעצמו אינו מועיל בשתיקתו, כיון דאיכא שני עדים מבלעדו. וצ"ע.

ית: בתוד"ה ואין אדם. ועוד, דאין לנו לומר מעצמינו דאנוסים היו מחמת נפשות, דאנוס מחמת נפשות לא שכיח.

וז"ל הריטב"א, ובתוס' תירצו עוד בזה, דאנן לית לן לפרושי דאנוסין היינו מחמת נפשות, דהא מילתא דלא שכיחא היא, ואית ליה קלא על הרוב, וכיון דכן, אית לן למימר דודאי לא הוה בהא אנוס כלל, וגם זה נכון. ומיהו כל שאמרו כתב ידו הוא זה אבל אנוסין היינו, והלכו להם ולא פירשו, מסתברא דאית לן לפרושי דאנוסין מחמת נפשות בעו למימר, דכל ישראל בחזקת כשרים הם, ולא תלינן רשעות בעדים שחתמו מחמת ממון. וכן דעת מורי הרב הלוי ז"ל.

[אמנם ל' תוס' דידן דאין לנו לומר מעצמינו וכו', משמע דכל זמן שלא פירשו שהיה האנוס מחמת נפשות נקטינן שאינו כן, וכן ממש"כ בתירוץ הג' וז"ל, במה שאומרים אנוסים היינו וכו' א"כ מיד עושים עצמם רשעים אם לא יעשו פירוש לדבריהם, ועוד, דאי ס"ל כהריטב"א, תקשי מה שתירצו לעיל [בד"ה מחמת] דלא מהמני לומר מחמת ממון במיגו דהומ"ל מחמת נפשות, משום דמיגו בתרי לא אמרינן, ולהריטב"א לכאן הוי כמיגו דאי בעו שתקי, [דמהני בשנים, כמש"כ בד"ה אין נאמנים], דלא יפרשו כלל מחמת מה נאנסו, אלא יאמרו אנוסין היינו וילכו להם. ויל"ע].

יט. א"ר חסדא קסבר ר"מ וכו' יהרגו ואל יחתמו שקר.

כ' הרמב"ן, הכי קאמר, אע"ג דקיי"ל שאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ אלא ע"ז וג"ע ושפיכות דמים, מ"מ דינא הוא דליקטלו ולא יחתמו שקר, ומדת חסידות היא, ואי לא עבדי הכי, משוו נפשיהו כרשיעי, וקסבר ר"מ אפי' בכה"ג אין אדם משים עצמו שאינו חסיד, ורבא קשיא ליה, כיון דקא מודית שאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ אלא ע"ז ג"ע וש"ד, ואי אתו לאורוי מורינן להו לכתחילה למיחתם, כי חתמי מנפשיהו היכי משוית להו רשעים כי היכי דנימא אין אדם משים עצמו רשע, הואיל ואי אתו לאורוי מורינן להו לכתחילה ישעידו ואל יהרגו. ואיכא דאמרי דרב חסדא אמר קסבר ר"מ דמדינא נמי יהרגו ואל יחתמו שקר, לפי שנמצא בברייתא חיצונית שלשה דברים אין עומדים בפני פיקו"נ, ואלו הן ע"ז ג"ע וש"ד, ר"מ אומר אף הגזל, ורבא אמר, אנו ודאי קיי"ל שאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ אלא שלשה אלו בלבד, ודילמא אתא קמי בי דינא דס"ל כרבנן ואורו ליה הכי. ולא מילתא היא.

[ומברייתא זו שהביא הרמב"ן, למד החת"ס דעדים שאמרו להם או תעידו שקר להרוג ישראל, או תיהרגו, יהרגו ואל יעברו, כי היכי דלר"ח עדות לסייע לגזול לחבירו הוי אביזרייהו דגזל, ורב לא פליג אלא אעדות ממון, דטעמיה דר"מ בגזל עצמו משום דהוי אביזרייהו דרציחה, דאין אדם מעמיד עצמו על ממון, ומסתעף מיניה שפיכות דמים, ומסתייא לן למימר דגזל גופיה הוי אביזרייהו דשפיכות דמים, ואנן ניקום ונימא דהגדת עדות שקר דהוי אביזרייהו דגזל יהרג ואל יעבור, אבל עדות שקר להרוג נפש, זה לכו"ע מעין שפיכות דמים דיהרג ואל יעבור. יעו"ש].

וז"ל הריטב"א, פירש"י ז"ל, הילכך כי אמרו שלא נהרג, משוו נפשיהו רשעים. ונראה מדבריו ז"ל, דלר"מ דינא הוא שיהרגו, וזה תימה גדול מהיכן שמעינן ליה לר"מ הא, דהא להדיא אמרינן בכל דוכתא לדברי הכל שאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ, אלא ע"ז ג"ע וש"ד, ותו, דא"כ מאי האי דמהדרין דאילו אתו לקמן אמרינן להו זילו וחתומו ולא תקטלו וכו'. ויש שפירשו דהכא במידת חסידות קאמרינן שהם נהרגין, ותלמודא פריך דלית לן למימר הכי כיון דמשורת הדין אמרינן להו דלסהדו ולא לקטלו. ואפי' לפירוש זה, לאו למימרא שיהא מדת חסידות בדבר, דהא ודאי כל שאמרו חכמים יעבור ולא יהרג, אין לו ליהרג, ומתחייב בנפשו אם נהרג, אא"כ היה גדול הדור ועושה כן לצורך סייג הדור, כההיא דחנניה מישאל ועזריה שהשליכו עצמן לכבשן האש וכו', אלא הכי קאמרינן, שהם היו סבורים שהיתה מדת חסידות, כי בנוהג שבעולם, הרבה בני"א רוצים ליהרג מלהעיד שקר, דחמיר להו עדות שקר טובא.

יט. אמרינן להו קיימו שטריכו וחותרו לדינא.

עיינן בפנ"י שצדד דבכה"ג סגי כשתתקיים חתימת אחד מעדי השטר, דתו לית ליה מיגו ללוה. [אבל הא מיהת בעינן שתתקיים אותה חתימה בשני עדים, דאילו היכא שע"א מעיד אפי' על חתימת שני החתומים, ודאי לא מהני], יעו"ש שהאר"י, והניח בצ"ע לדינא.

יט. האומר שטר אמנה הוא זה.

רש"י פ"י שלא לזה כלום, אלא כתבו ומסרו למלוה שאם יצטרך ללוות ללוה, והאמינו שלא יתבענו א"כ הלוהו. ובתוס' ר"ד האריך להקשות עליו, דבכה"ג לא הוי קרי ליה לקמן "עולה", ולא מיבעי היכא שמסרוהו העדים ליד הלוה כדמשמע מפירש"י, דהא תנן כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו, וקיי"ל כאביי דאמר בב"מ [יג.] דאפי' בשטרי דלאו אקנייתא, משום דעדי בחתומיו זכין לו, אלא אפי' מסרוהו למלוה, כל שהוא מדעת הלוה, שפיר דמי, שאם הלוה רוצה להאמין למלוה שילוהו, מה יש לעדים לומר לא ניתן לו השטר עד שנראה ההלוואה בעינינו דשמה לא ילווה, הוא בוטח בו ומאמין בו ואומר להם תנו לו השטר, והעדים יעכבו על ידו שלא יתן, [בתמיה], ובמתני' [שם] תנן אין כותבין שטר למלוה עד שיהא לזה עמו. ולא קתני עד שיראו מתן מעות.

[והמאירי כ' שהוא שטר העשוי על דעת איזו קנוניא שיהא בה חובת אחרים בשום צד, כגון שרצה ללוות משמעון, והלך לו אצל ראובן שהיה אוהבו או קרובו, וא"ל שהוא רוצה לכתוב שטר למסור לו על דעת שלא יגבה ממנו כלום, אלא שכשילוה משמעון יהא קדום בשטר זה כדי להפקיע הלוואתו של שמעון וכו', או שרצה למכור נכסיו וכתב שטר לאחד מקרוביו כדי שיטרוף בו אח"כ ויחזיר לו וכו', כל שהעדים יודעים בכך אסור להם לחתום עליה]. [ולכאור' ממתני' דב"ב הנ"ל מוכח דלא חיישינן להכי, ואולי לכן דקדק המאירי וכו' כל שהעדים יודעים בכך וכו'].

ולכן פ"י התוס' ר"ד דשטר אמנה הוא שלא נעשה ללוות בו, אלא הלוה עשאו כדי להראות עצמו לעולם שאינו עשיר שהרי לזה מאחרים, ומסרו למלוה ומאמין בו שלא יתבענו כלום, אלא שיראה לעולם כי הוא חייב לו, ומחפה עליו שלא יראה עשיר וכו', [ודומה לשטר פסים שלא נעשה בתחילתו בעבור הלוואה, אלא המלוה פייס את הלוה עשה לו שטר שאתה חייב לי כך וכך כדי שאראה עשיר וכו'], ושטר אמנה כזה ודאי הוא עולה שלא נעשה בשביל הלוואה ואין העדים רשאים לחתום בו וכו'. עכ"ד בקיצור. [ולכאור' כצ"ל גם בדעת הרמב"ם שכו' [בפ"ד מהל' מלוה ה"ג] ואמר הלוה וכו' אמנה הוא, כתבתי ללוות ולא ליתני וכו'].

יט. אילימא דקאמר לזה, פשיטא כל כמיניה.

כ' הריטב"א, הא ודאי דאפי' לחייבו שבועה אינו נאמן, דאע"ג דאי אמר ליה אשתבע לי דלא פרעתיך, משתבע ליה [שבועות מב.], התם הוא דשטרא לפרעון קאי, משא"כ בטענת אמנה או בדכוותה כגון טענת רבית וכו"ב. וכ"כ הרא"ם והרמב"ם ז"ל. [בפ"ד מהל' מלוה ה"ג, יעו"ש שהביא מחלוקת הגאונים בזה, והכריע בשם רבותיו כמש"כ הריטב"א].

יט. אביי אמר לעולם דאמר מלוה וכו', רב אשי אמר לעולם דקאמרי עדים וכו' דא"ר כהנא אסור לו לאדם וכו'.

הרמב"ן הביא דברי הראב"ד [ליישב קושית תוס' בד"ה וכגון, דליהמניה למלוה במיגו דאי בעי מחיל], דגם מקמי שינויא דרב אשי ידעינן הא דא"ר כהנא שאסור להשהות שטר אמנה, [ומה"ט לא מהימן מלוה דעדים חתימי אעולה, אפי' במיגון], אלא דאכתי לא ס"ד דמה"ט עדים עצמן לא מהימני. וז"ל המאירי, ואע"פ שלדעת אביי לגבי סהדי אינה עולה, שא"כ היה לו לתרץ כרב אשי, [ועיינן בריטב"א [בד"ה רב אשי אמר] שכ' דבדאביי מתרץ טפי לישנא דרב, דלישנא דהאומר שטר אמנה ניחא טפי לאוקמה בבעל דבר מלאוקמה בעדים], אינה לדעתו עולה כ"כ שיהיו עדים נקראים בה משימים עצמן רשעים בכך, אבל מלוה גופיה מיהא אינו נאמן. אבל הרשב"א פליג, ופשיטא ליה דאכתי לא ידעינן לההוא טעמא דעולה, ורב אשי הוא דחדית ליה.

יט. לעולם דקאמר מלוה וכגון שחב לאחרים וכו'.

כ' המאירי, ומ"מ אינו נאמן להפסיד לאותו שהוא חייב לו, אבל נאמן הוא להפסיד את עצמו, ר"ל שאם נתפטר עם זה שהיה הוא חייב לו ופרעו, ואח"כ בא לתבוע חוב זה [שאמר עליו שאמנה הוא] מן האחר, אף הלה יכול לומר לו נאמן אתה להפסיד את חובך, שכבר הודית שאמנה הוא, ואע"פ שלא היית נאמן בכך, לא היה אלא מפני שהיית חב לאחרים, הא במה שאתה חב לעצמך נאמן אתה. וגדולה מזו כ' קצת רבותי לשיטה זו, שאם גבי החוב מזה ונתנוהו לזה, [כדין שעבודא דר"נ], הוא חוזר וגובה אותם מזה, שאומר לו הרי הודית ששטר אמנה היה ולא היית חייב לך כלום, ונמצא שפרעתי מנה זה בשבילך. ואיני מודה בזו. [א"ה, לכאור' אתאן לפלוגתא דפורע חובו של חבירו לקמן קז: קח.]. ומ"מ גדולי המפרשים כ' בהיפך, שמאחר שאינו נאמן להפסיד לאחרים, כך אינו נאמן להפסיד לעצמו. ואין הדברים נראין. וז"ל הרשב"א בשם הראב"ד, אי אזיל מרי שטרא ופרעיה לאותן אחרים, ובתר הכי אזיל וקא מפיק שטרא על לזה, מסתברא לן דגבי לה מיניה, כיון דמעיקרא לא הימנוהו לגבי אחרים, דאמרינן לאשתמוטי מינייהו הוא דקאמר, לגבי לזה נמי לא תפסינן ליה בהכי, דהא אי שביק מעיקרא ולא פרע להו לאחרים מדידיה, הוה מפקינן מיניה דלוה ויהבינן להו, השתא דפרע להו מדידיה, גבי מיניה דלוה, דלא גרע מאחרים.

יט. לעולם דקאמרי עדים וכו' ודקאמרת אמאי לא מהימני, כדרב כהנא וכו'.

כ' בתוס' הרא"ש, הקשה רבינו מאיר, אמאי לא קאמר לעולם דקאמר מלוה, ואינו נאמן לעשות עצמו רשע לומר ששיהיה שטר אמנה בתוך ביתו. [א"ה, מבואר לכאור' דס"ל דאף כשאין דבריו בתורת עדות, אינו נאמן אם עושה עצמו רשע, [עיינן במש"כ בזה הגרע"א ובנו הגרש"א ע"ד תוס' לעיל יח: בד"ה אין נאמנים]. וס"ל למהר"ם דאף בהודאת בע"ד אמרינן הכי, וה"נ תקשי ליה בכל זוכתי כגון דמודה שגזל או הזיק]. ותירץ דלא קשה, דבשלמא עדים אינן נאמנין לעשות עצמן רשעים, דאין עושין בזה שום טובה משל עצמן במה שאומרים שטר אמנה הוא, אלא מפסידין למלוה ולא לעצמן, ולהכי משוו נפשיהו רשעים, אבל מלוה הוא מפסיד לעצמו ולא הוי רשע כיון שבה לעשות תשובה ולהפסיד ממון לעצמו.

יט. בתוד"ה חזקה. וצ"ע דבעיא היא בפ"ק דב"ב וכו'.

כ' הפנ"י, לכאור' אליבא דר"מ לא מוכח מידי, דלמסקנא דשמעתין טעמא דר"מ משום דמודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו וכו', אלא דעיקר קושייתם לרבנן, דעל כרחך הא דנאמנין היינו משום מיגו אע"ג דהוי במקום חזקה וכו', ועוד, דמדרבנן נשמע לר"מ, דבהאי סברא לא אשכחן דפליגי אי אמרינן מיגו במקום חזקה. [וכ"כ הגרע"א]. אמנם בתוס' הרא"ש משמע דהקושיא מדר"מ, דז"ל, משמע הכא דלא אמרינן מיגו במקום חזקה, תימא דבעיא היא בפ"ק דב"ב וכו', וי"ל הך דהכא לאו אוקימתא היא, אלא דקא שקיל וטרי, אף אם נאמר דלא אמרינן מיגו במקום חזקה, וניח"ל בקטנים, אכתי קשה אנוסים אמאי.

וז"ל הרשב"א, וא"ת ולר"מ נמי היכי מפקינן ממונא משום חזקה במקום דאיכא מיגו, והא מבעי איבעיא לן בריש פ"ק דב"ב [ה:]: וכן ביבמות פ' האשה שלום [קטו]. אי אמרינן מיגו במקום חזקה או לא, ולא איפשיטא, והלכך זוהי היכא דקיימו לוקמו, [דאין לפרש אין נאמנין לפוסלו שיקרעוהו על פיהם. אבל ספיקא הוי ולא מגבינן ביה, כדמפרש ברייתא דלקמן [יט:], מדלא מפרש הגמ' הכא כדתתם]. וי"ל דלא כל החזקות שוות, ולא כל מיגו שוה וכו' וכו' שכתבתי וכו', וחזקה דהתם לא אלימא, דעבידי אינשי דפרעי בגו זימנייהו, משום דזימנינן דמתרמי להו זוזי ואמרי כי אתי זימניה לא ליטרדן, [כדס"ל לאביי ורבא התם דמה"ט לנאמן אפי' בלא מיגון], א"נ משום דעבר ליה נייח נפשיה, כי מתרמי ליה זוזי פרע ליה גו זמניה, [ולא הוי רבית במה שמקדים לו משום שהלוהו. וי"לע במי שלוה מן האשה והקדים לפרוע תוך זמנו וקידשה בהקדמה זו, אם מקודשת. וצ"ת], והלכך איכא למימר התם דילמא לא אלימא חזקה דלא עביד איניש דפרע גו

זימניה לבטולי מיגו, אבל הכא חזקה אלימתא היא, דלא שדי אינש זוזי בכדי לאחתומי בשטריה קטנים שאינם ראויים להעיד.

יט בתוד"ה מודה. ופי' הקונטרס במקום אחר, טעמא משום דדבר תורה וכו', אבל בשאר טענות כגון פרוע הוא, לא הצריכוה קיום.

ואינו מובן מה מהני סברא זו, עכ"פ איכא מיגו דאי בעי הוי טעין מזויף ואז הוי מצריכין קיום, וביאר באבן האזל [פי"א מהל' שכירות ה"ו] דתיריז זה ותיריז שכ' לעיל, צריכין זה לזה, דתיריז הראשון שירא הלוח לומר מזויף שמא יכחישוהו, לא מהני אלא על מיגו דהוי משום הוכחה וראיה, אבל לסברת הפה שאסר לא מהני זה, דעכ"פ כיון שהוא האוסר הוא המתיר, וכל עיקר שהשטר אמת לא ידענו רק מפיו והוא אומר פרעתי, לכן פירש"י דמעיקר הדין א"צ שטר קיום רק היכא שטוען מזויף, אבל היכא דטוען פרוע ליכא חסרון קיום ולא הוי הפה שאסר. [א"ה בתוס' הרא"ש הביא ד' רש"י, ואח"כ כ' עוד י"ל דאין זה מיגו טוב, שהלוח ירא וכו'.]

ובקוב"ש [ח"ב סי' ג' אות ב'] נתקשה ג"כ בדברי רש"י, וביאר בזה ע"פ מה שייסד שם דדין מיגו יש לפרשו בשני אופנים, הא' דהוא אגן שהדי שאומר אמת דמה לו לשקר, דהיה יכול לטעון טענה טובה מזו, והב' דאינו מטעם אגן שהדי, אלא שהוא דין נאמנות, דבכח הנאמנות שיש לו לטעון טענה אחרת, נאמן גם על טענה זו שהוא טוען, וזהו כוונת רש"י דחכמים לא הצריכוהו קיום אלא בטענת מזויף, ולא האמינוהו בטענה אחרת להאמינו מחמתה.

יט: אבל שטר פרוע לא, זימנין דמשהי ליה אפשיטי דספרא.

כ' המהר"ם ש"ף [ע"ד תוס' בד"ה זימנין], מכאן ששטר של מנה שנפרע בו חמשים, אינו עובר על כל תשכן, דהא אף על פשיטי דספרא יכול לתפוס שטר המוחזק כמה אלפים, ואף למ"ד דעובר [היינו לדעת הר"ן דמפרש דמ"ד דעובר בשטר פרוע, אפי' מחזיק אפשיטי דספרא, ודלא כתוס' והרא"ש. ביאור], משום דמשתלי, היינו בפשיטי דספרא שייך זה, שאף שיפרע לו [לאחר זמן הפשיטי דספרא], אינו מסיק אדעתיה בהך שטרא, משא"כ כשתופס בשביל שחייב לו בשטר הזה. [מותר להשהותו, כמש"כ הר"ן עצמו לקמן יט: סוד"ה תנאי]. ועיין בקרב"ן [סי' י"ב אות ד'] דמסיק דלא פליגי הרא"ש והר"ן, שאף הרא"ש מודה לאסור, מחשש שמא ימות ונפל שטריה קמי יתמי ויגבו כל הכתוב בו, ולא התיר אלא כשנותן לו שובר על כל סך ההלוואה פחות פשיטי דספרא, א"נ כשכותב ע"ג השטר בינו לבין עצמו שפרוע הוא, או שקורעו בינו לבין עצמו. [ולדבריו, כ"ש כשפרע מקצתו דאסור להשהותו, אם לא בא מאופנים הנ"ל].

וז"ל הריטב"א, מכאן נלמוד שיכול המלוה לעכב שלא לתת השטר ללוה ולא לשום אדם עד שיתפרע עד פרוטה אחרונה, ואם חושש הלוה שיפרענו ולא יתן לו שטרו, יפרענו בפני עדים או בפני ב"ד.

יט: ספר שאנו מוגה וכו' מכאן ואילך אסור להשהותו.

כ' המאירי, עיקר פירושו בכל ספר, אע"פ שאינו ס"ת, אלא הן חומש הן נביאים הן כתובים, אע"פ שלא נעשה אלא לקרות בינו לבין עצמו. וגאונים ספרד פירשוהו בס"ת ומחשש שמא יבוא לקרות בה בציבור, וי"מ בה לשיטה זו שאף בנביאים כן שמא יבוא לקרות בהן בציבור בהפטרות, ועיקר הדברים כדעת ראשון. וז"ל הריטב"א, פירש"י ז"ל תורה נביאים וכתובים, וה"ה לספרי תלמוד בזמן הזה שניתנו ליכתב משום עת לעשות לד', ורבינו ז"ל פירש כן, לפי שבזמנו של ר' אמי עדיין לא ניתן התלמוד ליכתב, ודלא נימא דדוקא ס"ת ממש, נקט תורה נביאים וכתובים. וכ"כ הרא"ש [סי' י"א], דרש"י לא בא למעט ספרים המצויים לנו עתה, דאם נמצא טעות בגמ' או בספר מפוסקים, יבא להתיר האסור, ולאסור המותר, ולזכות את החייב ולחייב את הזכאי, ואין עולה גדולה מזו.

יט: מר בר רב אשי אמר וכו' מ"ט האי ניתן ליכתב והאי לא ניתן ליכתב.

כ' הריטב"א, תימה מ"ט דר"ג דאמר מודעא לא ניתן ליכתב. וי"ל דר"ג סבר דמסתמא לא אניס ליה מוכר אשטרא, ויכולין היו לדחותו בכתבית

השטר כיון שכבר הקנה לו השדה בפניהם, ודמי להאי דאמר' בפ' הניזקין [נח]. גבי סיקריקון, דרב אמר בשטר קנה דמסתמא לא אנס ליה אשטרא. ואפי' לשמואל דאמר התם דאף בשטר לא קנה דאשטרא נמי אניס ליה, התם הוא בסיקריקון ודאי, אבל הכא ליכא למיתלי בהכי סתמא. ומר בר רב אשי סבר, דבהא נמי חיישינן דאנסי ליה אשטרא, כדי לתלות שאין העדים הללו משקרין בדין.

ובתוס' רי"ד ביאר מחלוקתם באופן אחר וז"ל, וקסבר ר"ג כיון שהיה אנוס וראו אונסו, א"כ לא היה להם לחתום השטר מכירה, וא"ת בשביל זה חתמו בו כדי להציל את המוכר מיד הלוקח שהיה אנוס אותו והוא פייסם שיכתבו לו ויחתמו, היה להם לכתוב שטר מודעא ברישא, דמודעא ניתן ליכתב, והדר ליכתבו ליה להאי שטר מוכר, והוה אתיא מודעא ומבטלא לשטרא, והשתא דלא כתוב מודעא ברישא, לא הוה להו לחתום אשטר זביני, והלכך כיון שלא היה להם לחתום בו וחתמו, עולה היא כמו שטר אמנה וכו'. ומר בר רב אשי סבר אמנה וכו', אבל מודעא ניתן ליכתב כדי לפצות המוכר מאונסו, מאי אמרת, הו"ל למיכתב מודעא ברישא, מירתת מוכר דילמא מרגיש לוקח ואניס ליה טפי, ואי אמרת ומשום אונסיה היכי חתמו שקרא, מימר אמר להו סוף סוף על פומיכו בעי לאיתקיימא שטרא, אתון דמיתקיימתון ליה אמריתו דאנוס הייתי ותימנו ע"י מיגו, משו"ה סבר מר בר רב אשי דניתן לכתוב נאמנים, ור"ג סבר דילמא לא מייקיים שטרא מפומייהו אלא אפומא דסהדי אחריני או מכת"י יוצא ממקום אחר, דתו ליכא למימר מיגו, ונמצא שחתמו על שקר, הילכך לא ניתן ליכתב.

יט: עד אומר תנאי ועד אומר אינו תנאי וכו', והלכתא כר"ה בריה דרב יהושע.

כ' הטור [בסי' מ"ו] בשם הרמ"ה דאם על מטלטלין מעידין, נשבע הנתבע שבועה דאורייתא ע"פ העד האחד שאמר שלא היה תנאי, ואע"פ שהעד האחר מכחישו, לא אמרינן אוקי חד לבהדי חד, דרחמנא הימניה לחד לחיוביה שבועה, וכל מקום שהאמינה תורה לע"א הו"ל כשנים, והאי דקאמר תנאי הו"ל חד, ואין דבריו של אחד במקום שנים. וכ' ע"ז הטור, ואיני יודע למה נחשבו דברי האומר שלא היה תנאי כשנים, יותר מדברי האומר תנאי, ונראין דברי רב מתתיה שכ' אע"פ שהלכה שעד אומר תנאי נאמן, מ"מ כיון דר"ג מחייב שבועה [ר"ל היסת] אפי' היכא דליכא דררא דממונא, משתבע ההוא דתנאי היה ובטיל לשטרא. וכ' הב"י דפליגי אי עד אחד המסייעו פוטרו משבועה. והש"ך שם [ס"ק ק"ט] ביאר, דס"ל להרמ"ה דשאני הכא שהעד שאומר תנאי, אינו יודע שלא נתקיים התנאי, וא"כ זה שמעיד שלא היה תנאי בוודאי מחייבו שבועה, דהא לפי דבריו ודאי מחייב ממון, והו"ל כשנים לחייב שבועה דרחמנא הימניה, ותו לא מהימן אידך להכחיש ליה, כיון דאף לפי דבריו שאומר תנאי, אינו ודאי שאינו חייב לו ממון, דאע"ג דעד המסייע פוטר, היינו כשמעיד שפטר בוודאי מממון וכו', והטור משיג גם ע"ז, דכיון שזה אומר תנאי, אפי' לא היה עד מסייע פוטר, מ"מ נתבטל עדות העד שאומר תנאי וכו'.

והנתיב"מ [שם ס"ק כ"ד] כ' לבאר, דהעד האומר תנאי אין לו שום נאמנות לומר תנאי, הן מטעם עדות דהא חוזר ומגיד הוא, וגם מטעם מיגו לא מהימן, כמש"כ תוס' [יח: בד"ה הרי] מטעם דהוי מיגו במקום עדים, רק שתירצו התוס' שם כיון שהצריכו חכמים קיום לא חשיב קיום כלל כשאומר תכ"ד דבר הסותר לעדותו וכו', וכיון שהעד האומר תנאי לא מהימן על אמירתו שאומר תנאי, רק דלא חשיב קיום, א"כ במה יש כח בידו לפטרו משבועת ע"א, הא אגן מחזקין העד האומר תנאי כמאן דליתיה, וא"כ מחויב שבועה נגד האומר לא היה תנאי. ועוד י"ל לתרץ, כיון דהעד האומר לא היה תנאי נאמן מדאורייתא לחייב שבועה, והעד האומר היה תנאי, מדאורייתא דא"צ קיום אינו נאמן כלל, רק מדרבנן כיון שצריך קיום נאמן, הנאמן מדאורייתא אלים, ובזה ודאי דשייך לומר כל מקום דהאמינה תורה לע"א הרי כאן שנים. [יעו"ש עוד].

יט: בתוד"ה זמנין. וע"י אותה שהייה אישתלתי ליה שהותא פעם אחרת, הלכך לא קרי ליה עולה.

כ' הבית יעקב, נראה בכוננתם, דאי אישתלי ואשתהה פעם אחרת, לא יעביד איסור בשוגג, [א"ה, קצ"ב לכאו' לפמ"ש"כ הרהמ"ח בעצמו בנתיה"מ [סי' רל"ד סק"ג] דאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה. ואולי איסור מדברי קבלה שאני. ועצ"ע], כיון שנעשה בגרמת הלוחה ע"י שהיה ראשונה.

יט: בתוד"ה ואם. לא שאומרים שעדיין פסולים, דא"כ אמאי אין נאמנים וכו'.

וכ"כ הרמב"ן, ומסיק וז"ל, וי"א לדברי רש"י ז"ל, דהכא כיון שמתו אין נאמנים לפוסלם בגזלנותא, משום דעל מנה שבשטר הם מעידים, אבל כשהם חייב מצו למיפסלינהו, שהרי הם אינן נאמנים לומר אין אנו גזלנים, לפי שהם נוגעים בעדותן, ולהכי קתני בברייתא "ומתו", וכ"כ הרשב"א והר"ן.

כ. והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא הויא, הכחשה מיהא הויא.

כ' הריטב"א, כלומר נהי דהזמה לא הויא לחייבם בדין הזמה, הכחשה הויא לבטל עדותן, וכדפירש"י ז"ל, וכ' הר"מ הלוי ז"ל טעם הדבר, דהזמה לא הויא, לפי שהעדויות עליהם ממש לענשם, ואין מקבלין עדים שלא בפני בע"ד, ואם קיבלו אינו כלום, ולאפוקי מדעת רב"ה [הו"ד במרדכי סי' קמ"ה] דבדיעבד הויא עדות אף כשקיבלוה שלא בפניו. אלא ס"ל כדעת ריב"א המובא שם], אבל בהכחשה, עיקר הדין על הממון, והרי בעל השטר קיים להעיד בפניו. [וכע"ז ל' ריב"א הנ"ל, דהכחשה לא הוי חוב העדים כלל, אלא חוב הבע"ד, והרי הוא לפנינו, אבל אין מזימין שלא בפניהם דהזמה היא חובתן].

ובהגהות הרד"ל כ', דלפ"ז למ"ד בב"ב [לא:]: דעדים המכחישים זא"ז אין באין בפני עצמן [בעדות אחרת], ה"נ דאין מכחישים שלא בפניהם. [דכיון דבהכחשה זו פוסלין אותם לעדות, הויא עדותן על גוף העדים. ולכאו' בהא לא פליגי, דודאי מי שהעיד בשקר נפסל, [אלא דלחד מ"ד מספק מוקמינן להו אחזקת כשרות], ואם יבא א' מכת זו וא' מכת זו להעיד יחד, לכו"ע אינה עדות, ונימא דלכו"ע אין הכחשה אלא בפניהם. אבל י"ל דעדות המכחישים על הממון. ופסול העדים ממילא אתי, ולא דמי להזמה דעיקר עדות לחייב העדים בעונש כאשר זמם].

ועיינן בפנ"י לעיל [בד"ה א"ל ר"נ], דר"נ דקאמר אילו הוו קמן וכו', פליגי מה"ט אעיקר מילתא דרב ששת, וסובר דהזמה שלא בפניהם, נהי דלא הוי הזמה לחייב העדים שלא בפניהם, מ"מ הכחשה מיהא הוי לבטל העדות, מה"ט דילמא אי הוו קמן הנך קמאי הוו מודו, וכדאמר ר' אבהו לקמן. עכ"ל.

כ. מידי דהוה אנכסי דבר שטיא.

הגרע"א תמה לאיזה ענין מביא ראייה מבר שטיא, וכי עדיין לא ידענו דמספק לא מפקינו ממונא וכו', ואף דנראה דרש"י [בד"ה ואוקי ממונא] נזהר מזה, ודקדק לפרש ואם קרקע היא תעמוד בחזקת המוכר, וע"ז קאי הראיה מנכסי בר שטיא, אבל מ"מ אין זה תעלה, דהא זה לא שייך להאוקימתא דאין נאמנים דאוקי תרי לבהדי תרי וכו', דזה פשוט דבספק אין מוציאין ממוחזק, ובקרקע מי נקרא מוחזק, זה אינו שייכות להאוקימתא, וזה ענין ודין בפנ"ע בקרקע מי מקרי מוחזק. וי"ל, למה דמבואר ביבמות [לא]. דההיא דבר שטיא הטעם דתרי ותרי ספיקא דרבנן, ומדאורייתא בכל תו"ת מוקמי אחזקה, משו"ה מוקמי הקרקע בחזקת מרא קמא, אבל למ"ד תו"ת ספיקא דאורייתא מסלקין לכל החזקות, ה"נ לא מוקמי הקרקע בחזקת מר"ק וכו', י"ל דלמ"ד תו"ת ספיקא דאורייתא מסלקין לכל החזקות ואפי' חזקת מוחזק וכו' והדין דיחלוקו, ולזה בתחילה פרכינן ומגבינן ביה כבשטרא מעליא וכו', הא תו"ת נינהו דעכ"פ אינו גובה כולו. ור"נ הו"מ לשנויי דבאמת לא מגבינן ביה כולו אלא יחלוקו, אבל ר"נ ס"ל לקושטא דמילתא דבתו"ת אין מגבינן כלל, דקיימי חזקת ממון, דתו"ת ספיקא דרבנן, וע"ז מביא ראייה מבר שטיא דבתו"ת לא מסלקין החזקות.

כ. אבל לית ליה חזקה דאבהתיה, אמרינן כשהוא שוטה זבן וכשהוא שוטה זבין.

הקשה הר"ן, אמאי לא, הא ודאי חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא בהכשר, ובודאי מי שהוא עתים חלים לכל דבריו, מהני ליה שטרא, וה"נ בדין הוא דליהני ליה שטרא לבר שטיא לאוקומי נכסי בחזקתיה, דמאי איכא למימר, דמוכר קמא ליפקינהו לנכסיה מבר שטיא, ודאי לא, דריעותא דלוקח מבר שטיא ליתיה אלא משום תרי ותרי, וכיון שכן אפי' לית ליה חזקה דאבהתיה אמאי לא מוקמינן נכסי בחזקת בר שטיא. ונראה לי, דאי בשלקח בשטר ה"נ, אבל הכא במאי עסקינן בשלקח בכסף או בחזקה בפני עדים, ואותם עדים אע"פ שראו המקח לא דקדקו אם היה בריא או שוטה, שלא היה עליהם לדקדק, ומשו"ה אמרינן דכיון דבר שטיא היה עתים בריא עתים שוטה, ואמרינן דדילמא כשהוא שוטה זבן וכשהוא שוטה זבין, ולפיכך אין מוציאין הנכסים מיד הלוקח כדי להחזירן לבר שטיא, אבל אם באו בעלים הראשונים, מוציאין הנכסים מידו להחזירן להן, שהרי אם רצו היו מוציאין אותן אף מבר שטיא.

אבל הריטב"א כ' וז"ל, אמרינן כשהוא שוטה זבן וכו', ואע"פ שזה השוטה מוציא שטר מקח כתוב וחתום כראוי, ואין לנו שוב עדות שלקח כשהוא שוטה, אין לו שום חזקה, דהא דאמרינן חזקה שאין העדים חותמין על השטר א"כ נעשה בעל דבר גדול וכן דעת, התם הוא לענין המוכר שהם צריכין להכירו וא"א לעשות עליו שטר שלא בפניו, אבל לענין הזוכה אין לומר כן, שהרי זוכין לו שלא בפניו וכותבין לו שטר לזכותו שלא בפניו, ואינם מכירים אם הוא קטן או גדול, וזה פשוט.

כ. אמרינן כשהוא שוטה זבן וכשהוא שוטה זבין.

כ' הרא"ש [סי' י"ד] בשם הרמ"ה, נכסים שנתנו לו במתנה היוין ברשותו ואם הקנו לו אותם בקנין או בחזקה ע"י אחר דקנאם קנין גמור ואין מכירתו בהם כלום, [וכשהוא פעמים חכם פעמים שוטה, מעמידין אותם בחזקתו. קיצור פסקי הרא"ש]. אבל קנה נכסים, אפי' זיכין לו ע"י אחר, לא זכה בהם זכיה גמורה, דזכיית המקח אינה באה מכח המוכר בלבד עד שיהא גם הלוקח בר דעת וראוי להקנאה, כי צריך גם הלוקח להתחייב לו בדמים, ואדעתא דהכי קא מקני ליה, ואם אין בו דעת להתחייב בדמים שיוכל המוכר להוציאן ממנו בדין, לא גמר ומקני ליה, אבל מתנה זכין לאדם שלא בפניו, ואית ליה זכיה לשוטה, מידי דהוה אקטן דאית ליה זכיה הואיל ואתי לכלל דעת [עיינן ב"מ עב.], גם זה היה עתים חלים.

כ: התלויות הקרובות וכו' טמאות.

כ' המאירי, ואע"פ שספק טומאה ברשות הרבים טהור, מדברי סופרים עשאוה כודאי, מפני שחזקתה בכך. וי"מ בתל המתלקט עשרה לתוך ארבעה שהוא כרשות היחיד, ואין צורך בכך. וז"ל המשנה אחרונה אהך מתני' דאהלות [פט"ז מ"ב], וצ"ל דהני תלויות אין להם דין רה"ר, שאין רבים מצויין לילך בתלויות, דאל"כ אמאי מייטי מדר"ל [דאמר עילה מצאו וטיהרו וכו'], ולא פריך בפשיטות דספק טומאה ברה"ר הוא. ומיהו קשה, דאפי' הוי כרה"י, הא קיי"ל טומאה בדבר שאין בו דעת לישאל בין ברה"י בין ברה"ר ספיקו טהור, כדתנן פ"ג דטהרות. [יעו"ש מה דשו"ט כדן טומאה הבאה בידי אדם].

כ: ברש"י ד"ה אבל הכא. שעשאוהו עד בדבר הזה.

הב"י בחו"מ [סי' כ"ח אות ט"ז] מדייק מדברי רש"י אלו, דאם לא עשאוהו עד בדבר, לא מיקרי רמי עליה, ואינו יכול להעיד לזמן מרובה, יותר משתי שנים, כמו לר"מ גבי תלויות. ומסיק, וטעמא דמסתבר הוא, אלא שלא ראיתי מי שכ' כן. [וז"ל הרשב"א, התם הוא דלא רמיא עליה וכו', ומינה שמעינן דדוקא עדות שנמסרה לו דרמיא עליה, אבל עדות שלא נמסרה לו דלא רמיא עליה, לא, ואע"ג דמסהיד, בטפי משתי שנים לא מהימן. וע"ע ל' הריטב"א].

אחד מן העדים מעיד אלא על כתב ידו בלבד, ואילו השנים האחרים מעידים על כל אחד ואחד, לא חשיבי תרי לגבי חד, דכיון שהעדים על מנה שבשטר הם מעידים, הא חשיבי כאידך תרי. אבל הם אומרים אינו כתב ידינו ואחרים אומרים כתב ידן הוא, תני ר' חייא לא מעלין עדי שטר ולא מורידין, פי', שהעדים שאומרים אינו כתב ידינו מיירי שאין אחד מהן מעיד אלא על שלו, ואידך דמכחשי להו מעידין על כל אחד ואחד מהן, הוו להו תרי לגבי חד. א"ר יוסי, מתני' אמרה כן, אם יש עדים שהוא כתב ידם אינם נאמנים, [לעיל יח:], פירוש, וטעמא משום דליכא למימר הפה שאסר הוא הפה שהתיר, דאפי' אמרי אינו כתב ידינו, לא מהני להו, כיון שיש עדים שהוא כתב ידן. [א"ה, לפי מש"כ תוס' שם [בד"ה אי נאמנים] לכאוי' לא מהני אלא מיגו דאי בעי שתקי, אבל מיגו דאי בעו אמרי אינו כתב ידינו, לכאוי' לא עדיף ממיגו דפרוע. עוד יל"ע, דאכתי להימנינהו במיגו דאי בעו אמרי כל אחד ואחד על שלו וגם על של חבירו אין זה כתב ידינו].

ובהגהות חש"ל הביא ד' הב"י, וביאר הטעם, דאם לא עשהוהו עד בזה, אינו מחויב לזכור העדות ולהזהר שלא להסיח מלבו, דלא כתיב בתורה רק שאם זוכר מחויב להגיד ואם לא יגיד ונשא עוונו, אבל אינו מוטל עליו חיוב לזכור העדות, הלכך לא מקרי "רמי עליה", אבל כשעשאוהו עד רמיה אנפשיה לזכור, דכיון דהלה סומך עליו ומלוה המעות על סמך שיעיד עליו אח"כ בב"ד, איכא בזה משום שארית ישראל לא יעשו עולה. וביאר בזה לישנא דברייתא דלעיל כותב אדם עדותו וכו'. דמשמע דצריך לעשות כן לכתוב על השטר כדי שלא ישכח העדות.

כ: זה אומר זה כתב ידי וכו'.

כ' הריטב"א וז"ל, גרסינן בירושלמי [ה"ג], הם אומרים כתב ידינו הוא, ואחרים אומרים אינו כתב ידם, הוו תרי ותרי, פירוש, דאע"ג דלרבנן אין